

dolžnost vsakega domoljuba. V političnem življenju je bil vedno čistih rok in s hvalevredno brezozirnostjo je odkrival vse nečiste namene in iz gole sebičnosti izvirajoče naklepe nekaterih političnih matadorjev češkemu narodu sovražne stranke.

Poleg tega pa je bil dr. Karel Sladkovský Slovan „s dušom, tielom“. On se ni nikedar postavljaj na izključno češko stališče, temveč je poudarjal vedno, da je češkemu narodu v bodočnosti odmerjena zgodovinska uloga le v oslombi na Slovanstvo. O tem in o zmagovalnem napredovanju slovanske ideje, o silni moči slovanske omike in o svetovni njeni veljavi v nedaljnji bodočnosti je bil popolnoma prepričan in nikedar ni opuščal prilike, o tem govoriti tudi svojemu narodu. Ljubezen njegova do Slovanstva je bila tudi uzrok, da je prestopil k pravoslavni veri, kar so mu tedaj nekateri tudi jako zamerili.

Ker je osem let moral preživeti v vlažnih ječah olomuške trdnjave, vrnil se je iz nje porušenega zdravja. In bolehal je potem brez prenehanja. To in njega od narave že ne krepek ustroj, pred vsem pa neutrudno njegovo duševno delovanje je prouzročilo, da je spomladi l. 1880. izdihnil blago svojo dušo po dolgo časa trajajočem hiranju, kateremu je zastoj iskal zdravila po raznih kopališčih in toplicah.

Pokopali so ga na olšanskem pokopališču pri Pragi in ravno te dni, namreč v nedeljo dne 22. m. m. so odkrili na grobu njegovem krasen spomenik, ki mu ga je postavil hvaležni narod češki. Slavnost odkritja tega spomenika je bila veličastna, kajti udeležilo se je korporativno 280 narodnih društev čeških — da ne govorimo o raznih deputacijah iz vseh strani češke domovine. In tako so Čehi zopet sjajno zasvedočili, kako znajo ceniti spomin mož, ki so svoje življenje posvetili narodu in domovini.

Dolenjci.

Spisal J. Trdina.

III.

(Konec III. dela.)

Znamenit graščak našega rodu je bil Janez Jurij Jelovšek. Rodil se je na Vrhniki 1745. Leta 1780. si je kupil zaloški grad (Brajtenov) in 1792. l. je bil povišen v plemstvo s pridevkom „von Fichtenau“. Umril je 1818. Jelovšek je spadal med najprve umne kmetovalce na Slovenskem. V pismu, s katerim mu je podelil vladar plemstvo, pa se hvali drugo, še veliko več vredno svojstvo: njegova prijaznost in dobrotljivost proti podložnim kmetom, ki niso imeli nikoli uzroka, da bi se tožili nanj ali na njegove pomočnike. Jelovškova rodbina je postala jedna najbolj uglednih v krški dolini. Razven več velikih hiš v Novem Mestu si je pridobila sedem graščin in drugih velikih posestev. Prvak vseh Fichtenavov je bil Janezov sin Anton, ki je nadaljeval z najboljšim uspehom delo svojega podjetnega očeta. Po njem je dobil okoli 20.000 goldinarjev, z umno gospodarnostjo, premišljeno trgovino in izredno varčnostjo pa je ta imetek tako pomnožil, da je zapustil pol milijona goldinarjev! Od podložnikov je zahteval strogo, kar mu je šlo po zakonu, ali zatiral in odiral ni nikogar. O kmetih je govoril vedno spoštljivo in občeval ž njimi rajši, nego z napušljivo gospodo. Marljive je podpiral dragovoljno z dobrimi sveti in tudi z znatnimi posojili. Anton Jelovšek je bil to, kar na Gorenjskem njegov vrstnik Mihael Starè. Kdor bi nam opisal na tanko vso delavnost teh dveh odličnih gospodarjev in zraven še Janeza Jelovška, koristil bi več našemu narodu in si pridobil bolj resnične zasluge za naše slovstvo, nego da nam priobči životopise vseh „slavnih“ generalov in ministrov tega sveta. Pohvalno treba omeniti, da se je začelo postopati blago s kmeti tudi na mnogih drugih graščinah. Rakovniški grof Barbo (oče prezgodaj umrlega narodnega poslanca) je pomagal v sili svojim podložnikom, še predno so ga prosili. Bolnikom in otročnicam je pošiljal najboljšega vina iz svoje kleti. Prava mati je bila

kmetu gospa Folmanica (rojena Italijanka). Grdo tlako je hotela odpraviti na svoji graščini pri Novem Mestu brez povračila, ali ni smela zaradi drugih graščakov, ki so se bali, da bodo zahtevali potem isto olajšanje tudi njihovi tlačani. Tudi z gracarskim gospodom (Rudežem) in s soteško gospodo so bili kmetje zadovoljni. Pravega modrijana se je izkazal preseški Andrej Smolè, Preširnov prijatelj. Ko sem vprašal njegovega nekdanjega oskrbnika P—ča, kako je živel v svoji podgorski tokavi, odgovoril mi je zaničljivo: Smole je bil bedak in nihče. Gospodaril je tako zanikarno, da dostikrat ni imel denarja niti za sol. Če sem mu prišel praviti, da so tlačani nemarni, zasmejal se je široko, kakor da bi bil leso odprl: Ali bi bili osli, ko bi mi delali pridno brez plačila! In ko sem mu povedal, da je dobil komaj pol desetine, ker so kmetje, kar se je dalo, poskrili in utajili, zagrohotal se je neumno: Boga hvalimo, da so nam hoteli še toliko dati; sāj jim nismo nič posodili!

Da so se poizgubili v gospodi prejšnji nemški nravi in poročila, dokazuje nam korenita izprememba v nje nazorih o naši narodnosti. Govorili so s ponosom, da so Kranjci, brez dodatka, da so nemški Kranjci; poleg nemščine so zmatrali za svoj jezik tudi „kranjski“, to je, slovenski. Goreče je ljubil naš narod in jezik Rudež (oče našega Dragotina), dober znanec Stanku Vrazu, ki je pisal prelepo o pravem, slovenskem duhu, ki ga je našel v njegovi hiši. Anton Jelovšek je govoril slovenski rajši in mnogo bolje, nego nemški. Trdno je veroval, da se bode izpolnilo prerokovanje prvega Napolejona o bodočnosti Evrope in kozakov. Da je zvedel za njegove misli knez Meternih, dejal bi ga bil brez dvojbe pod policijski nadzor. Vprašal sem pokojnega Barba, kaj misli, če bi bil narodnjak tudi njegov oče, da še živi. Grof se zasmeje in veli: In še kakšen! Jaz nasprotujem nem-

čurjem samo z jezikom, on pa je bil tako nagle in hude jeze, da bi bil vanje brzkone tudi streljal. Leta 1848. so se zmatrali za Slovence malo ne vsi graščaki novomeške okolice. Med tistimi, ki so darovali kaj za Hrvate, boreče se z Madžari, našel sem plemenitega Jan. Paviča, Marijo Pavič (Turjaško), graščaka Antona Smolo (češkega rodu) in Franja Grma itd. „Sloveniens Blatt,“ časnik, ki je izhajal 1848. l. v Novem Mestu, močno povzdiguje v 11. številki otoškega gospoda, plemenitega Vinka Švajgerja zaradi njegove znane priljudnosti in ljubezni do naše narodnosti („Vorliebe zur Nationalität“). V njegovem gaju so se pobratile narodne straže novomeška, dvorska, trebanjska in mokronoška, ki so prikorakale tja s svojimi slovenskimi zastavami.

Duševne hrane dolenski gospodje niso dobivali le iz nemških romanov, prav radi so prebirali tudi v domačinskem duhu pisano „Karniolijo“ in „Ilirski list“. Vsak se je sramoval, ki ni imel v svoji knjižnici Valvasorjeve „Časti vojvodine Kranjske“ in ni mu bilo žal ne truda ne troška, dokler je zaklad zasledil in ogrenil. Ko so zagledale po težkem porodu beli dan naše „Novice“, odprla so se jim tudi marsikatera grajska vrata. Gospoda so si naročali razven nemških bukev slovenske in take, ki so opisovale slovanske dežele, šege, reči in razmere. Najbogatejša ž njimi lje bila Rudeževa knjižnica. Ali brež njih ni bilo skoraj nobene. V rakovniški na pr. sem videl napise: Pesni kranjskiga naroda, Blasius: Reisen im europ. Russland, Grammatik der slavischen Sprache

in Krain, Kärnthen und Steierm., Dictionarium quatuor ling., Dalmatinova biblija, K. de regnis Dalm. Croat. et Sclavon., Lienhart: Versuch einer Geschichte von Krain, Linhart: Veseli dan, Ratkay historia Dalm. Croat. et Sclavon., Schönleben, Valvasor: Ehre des Herz. Krain idem: Beschreibung des Herz. Kärnthen, Vrtovec: Kemija itd. V poganški so se nahajale: Kranjska čebelica, F. Pirčev: Kranjski vrtnar, Preširnove poezije, Devica orlejanska, Lambert und Pegam Turnier, halb krainerisch halb deutsch itd.

Spletke ustavoverne stranke so obrnile od 1860 do 1870 večino dolenskih plemenitnikov in graščakov na odločno nemško plat. S protinarodno agitacijo se je odlikoval najbolj nemili tlačnik slovenskega kmeta in nemški pesnik in svobodnjak (!!!) Anastasius Grün. Ali trud njegov in njega tovarišev ne bode imel trajnega uspeha. V najnovejši čas so se jeli gospoda prav spravljivo bližati nirodnjakom in smemo se nadejati, da bode zmagala o bodočih volitvah narodna stranka tudi v velikem posestvu. Takrat, ko se bodo tudi graščaki priznali za sinove slovenskega naroda in začeli delati v slavo in korist njemu, izginil bo globoki prepad, ki jih je ločil od njega in popravila in izbrisala se bode usodna krivica, katero so storili nemški samosilniki našim sprednikom. Še le s to zlogo povrne nam se v deželo stanovitven mir, bratovska prijaznost in sreča. V to ime nam Bog pomoz!

O preporodu češkega naroda.

Spisuje Jan V. Lego.

(Dalje.)

Kar se je vršilo na severu intenzivno, to se je vršilo tudi pri vas na jugu in sicer, kar se časa tiče, ekstenzivnejše. Vse ono ozemlje vaše, ki je spadalo pod solnograški patrijarhat, bilo je ponemčeno, ko je ozemlje, spadajoče pod oglejski patrijarhat, kamor ni segala vlada nemškega duhovništva, ostalo slovensko. Kake boje sta o širjenju krščanstva imela naša dva slovanska apostola s solnograjskim patrijarhom, znano je vsakemu; vsaj Nemcem tudi tukaj, kakor na severu, ni bilo za nič drugega, nego za svoje gospostvo. Kako vas je nemško fevdalstvo z vsemi svojimi krutostmi tlačilo celih dolgih štirinajst sto let, veste sami predobro in čutite sami najboleštnejše.

Nekedaj je bilo splošno gaslo krščanstvo, danes je omika; in kakor je nekedaj krščanstvo, tako je sedaj omiko ponižala nemška politika za svojo deklo. Iz najplemenitejših namenov je vedel Nemeč napraviti sredstvo, da zadosti svoji gnjusni brezmejni sebičnosti. Nemeč je žid starega zakona; on ima sebe za izvoljeni narod, ko o drugih narodih govori le zaničljivo. Posebno o Slovanu kaj rad govori, da je „podrejeno pleme“. Zgol židovska načela niso našla nikjer tako rodovitnega polja, kakor ravno v njegovi nemškonarodni sebičnosti. Zrastla so se tako ž njegovim značajem, da se je po-

polnoma požidil, kar sam v svojem slovstvu naravnost priznava. Ta stran njegovega značaja pa se ni razvila še le v teku poslednjih stoletij, kajti znano je, da si je Hansa, ko je prešla v popolno nemško oblast, izbrala za poglavitno pravilo: „Kar nočeš, da ti drugi store, stori ti njim.“ —

Nemeč nima v sebi nijedne one plemenitosti, katera diči značaje drugih narodov v tem ali onem oziru. (Znamenito je, kako v najnovejšem času označuje Nemca Nemeč dr. Karol Teod. Reinhold, sodnik v Mindenu, v svoji knjigi: „Nemški narod in njegova bodočnost.“) Vsak drugi narod ima svoj narodni ponos, kateri ne žali drugega, temveč kateri ostali narodi pri njem časte; Nemeč pa ima le očabnost, zaradi katere ga drugi narodi zaničujejo. Vsak narod nahaja prijateljev med ostalimi narodi, le Nemeč nima prijatelja. Tudi je narodov, celo barbarskih, kateri so si podjarmili druge narode; toda, naj so podjarmljenemu narodu vzeli tudi vse, narodnost so mu vender pustili. Nemeč pa uničuje vse. Kamor sega duh sape njegove, tam umira narodnost in ž njo ves narod. On more biti le grozen, nikdar pa ne ljubeznjiv. „Und bist du nicht willig, so brauch' ich Gewalt,“ poje najslavnejši pesnik nemški in po tem načelu se ravna ves narod že od tedaj, kar ljudje pomnijo